

Sprawozdanie z wystawy Kanak, *l'Art est une Parole*

Barbara Łysik

arte120@op.pl

Wystawa *Kanak, l'Art est une Parole* jest czasową ekspozycją, którą można było obejrzeć od 15 października 2013 do 26 stycznia 2014 roku w Muzeum Quai Branly w Paryżu. Kuratorem wystawy byli Emmanuel Kasarhérou, były dyrektor Tjibaou Cultural Centre w Nowej Kaledonii oraz Roger Boulay, etnolog i specjalista kultury Kanaków. Wiosną 2014 roku ekspozycja gościła w Tjibaou Cultural Center w Noumea w Nowej Kaledonii. W paryskim muzeum kultur pozaeuropejskich zebrano największą, jak do tej pory, kolekcję poświęconą kulturze plemienia Kanak. Zbiory ponad trzystu dzieł pochodzą zarówno z europejskich ośrodków (Austria, Szwajcaria, Francja, Niemcy, Włochy), jak i z Nowej Kaledonii. Wystawa została oparta na dwóch głównych zasadach: plemię Kanak samo o sobie oraz spojrzenie na kulturę Kanaków z zewnątrz. Pierwsza zasada miała na celu takie przedstawienie dziedzictwa Kanaków, aby odbiorca mógł zrozumieć ich wizję życia i świata. Natomiast drugi punkt widzenia obejmuje spojrzenie na kulturę i życie Kanaków z perspektywy obcego: żeglarza, kolonizatora, misjonarza. Ukazanie dziedzictwa Kanaków w oparciu o dwie perspektywy stało się szansą do dialogu.

Ukazując swoją twarz – przedstawiamy samego siebie. Wystawa zorganizowana została w schemacie kołowym. Celowy układ eksponatów opiera się na dwóch głównych zasadach ekspozycji. Najpierw przedstawiono „pięć twarzy” Kanaków (głównie rodzimą sztukę), a później ich „odbicia” (głównie dokumenty świata zachodniego poświęcone autochtonom). Przyjrzyjmy się zatem, co przedstawiają kolejne „twarze” Kanaków. Pierwsza sekcja ekspozycji zatytułowana *Nô: the Verb and the Word* przedstawia obiekty związane ze zwyczajami ludności Kanak. Widzimy monety w kształcie muszli, przedmioty zdobione głównie posplatany czerwonymi sznurami, ostrza z nefrytu i wiele innych. Dominujące w tej części są wielkie, drewniane i rzeźbione postumenty, które stanowią element usytuowany przy drzwiach

domu Kanaków. W każdej z tych pięciu sekcji przedstawiony jest jeden z wielkich historycznych przywódców (*The Great Chief*). W pierwszej części poznajemy wodza Mindia (1856-1921). Druga „twarz” Kanaków przedstawia dom i jego otoczenie (*Mwã ma mwãcirî: the House and the Landscape*). Tradycyjne społeczeństwo plemienia Kanak zorganizowane jest wokół trzech rzeczywistości: miejsca pochodzenia, „Wielkiej Chaty” oraz ołtarzy duchów. Wiele oryginalnych domów zostało zniszczonych przez działania kolonizatorów, wysiedlenia ludności i umieszczania Kanaków w rezerwach. Ekspozycja ukazuje plany budowy typowych dla Kanaków domów, schematy ich wiosek, a także fragmenty filmów na ten temat. W tej części przedstawiona jest postać wielkiego wodza Nidoish Naissiline († 1880). Kolejna odsłona „twarzy” Kanaków (*Mwã ma mêu: the Taro and the Yam*) ukazuje główne pożywienie tego plemienia oraz jego przywiązanie do ziemi. Jednym z najważniejszych symboli życia Kanaków jest cykliczna uprawa bulwiastych roślin jadalnych: taro i yam. Ukazanie tego elementu ich życia pozwala zrozumieć specyficzny związek Kanaków z ziemią, a co za tym idzie – pozwala zrozumieć dramat oderwania ich od rodzimej ziemi. W tej części ukazana została postać Atai (1833-1878), „Wielkiego Szefa” powstania w 1878 roku. Czwarta „twarz” Kanaków skupiona została wokół zagadnienia przodków i duchów (*Bêmu ma rhee: the Ancestors and The Spirits*). Ekspozycja ukazuje religijność i sakralny wymiar życia rodzimej ludności Nowej Kaledonii. Odnajdujemy ten wymiar w licznych maskach i rzeźbach rytualnych, kamieniach magicznych. Wystawa obejmuje także eksponaty o charakterze chrześcijańskim. Ciekawa jest monstrancja wykonana z charakterystycznego czerwonego, pospłatanego sznura oraz z nefrytu. Widzimy także przekład Biblii na miejscowy język z 1890 roku, katechizm dla Wikariatu Apostolskiego z 1892 roku, a także przekład Księgi Rodzaju i Księgi Wyjścia na rodzimy język z 1869 roku. Kolejnym poznanym wodzem jest Aman de Touho. Ostatnia „twarz” ma wymiar społeczny, przedstawia indywidualizm i społeczne relacje wśród ludności Kanak (*Kamö ma vibêé: the Individual and Their Connections*). W tej części ekspozycji znajdujemy głównie przedmioty związane z najważniejszymi wydarzeniami z życia Kanaków: wesel i pogrzebów, które mają zawsze charakter wspólnotowy. Ostatnim przedstawionym wodzem Kanaków jest Jean-Marie Tjibaou (1936-1989), przywódca frontu niepodległościowego, który został zamordowany.

Część ekspozycji poświęcona „odbiciom” składa się przede wszystkim z dokumentów, fotografii i przedmiotów opisujących ludność Kanak, wytworzonych przez zachodni świat w XVIII i XIX wieku.

„Odbicia twarzy” Kanaków skupiają się wokół czterech płaszczyzn: oświecenie, naukowy opis, kolonizacja, ponowne odkrywanie „twarzy” Kanaków. Wystawa posiada także wiele elementów, nie tylko historycznych, ale i aktualnych. W pewnym miejscu wystawiona jest flaga i hymn Kanaków. W opisie flagi znajdujemy wyjaśnienie poszczególnych kolorów: niebieski reprezentuje niebo i morze; czerwony jest symbolem siły, oznacza także krew, która jest potrzebna do życia; zielony oznacza ziemię i naturę; żółty kojarzy się ze słońcem i stanowi tło do włóczni stawianej na dachu, która jest symbolem spokoju. Flaga Kanaky, bo tak często jest nazywana, przypomina o działaniach niepodległościowych, które rdzenna ludność Nowej Kaledonii nadal podejmuje. W 2014 roku ma odbyć się referendum w sprawie odzyskania niepodległości, gdyż terytorium Nowej Kaledonii, w przeszłości będące francuską kolonią karną, nadal zależne jest od Francji.